

Volgen van leerlingen door te observeren

Bij het werken vanuit leerdoelen, waarbij je de methode (deels) loslaat, is de vraag vaak: hoe volg ik nu de leerlingen? Daar zijn verschillende manieren voor, het observeren van leerlingen is een van de mogelijkheden. In dit artikel bespreek ik wat observeren is en hoe je dit kunt inzetten.

Wat is observeren

Observeren is het waarnemen van bepaald gedrag of een vaardigheid bij leerlingen. Sommige observaties zullen in de normale oefensetting gebeuren, je ziet al direct hoe een leerling het doet. Soms vraagt een goede observatie ook om wat meer hulp, waarbij je de situatie creëert waarin je een specifieke vaardigheid kunt observeren, een kleine toets of doelenchecker of iets waar daarop lijkt. We scharen dit hier onder het observeren van leerlingen.

In groep 1 en 2 zul je meer spontane observaties doen, tijdens het spel of in een kringgesprek, maar ook daar komt het voor dat je een bepaalde situatie creëert waarin je gedrag kunt waarnemen. In de hogere groepen zal het spontane observeren wat minder worden en zal er meer gebruik gemaakt worden van kleine doelencheckers of toetsjes.

Wat wil je weten?

De eerste vraag bij het observeren is: wat wil je precies weten? Tot welk detail wil je weten of een leerling iets beheerst? Is de manier van volgen gelijk per vak?

Om op de eerste vraag in te gaan: dat is nog best lastig om goed te bepalen. Wat helpt is om uit te gaan van het lesdoel. Stel dat het doel is: *Ik kan ongelijknamige breuken optellen*, dan heb je een houvast. Je kunt bijvoorbeeld een aantal sommen laten maken waarin ongelijknamige breuken worden opgeteld. Een groot aantal leerlingen zal dit waarschijnlijk kunnen als je het een aantal keer aangeboden hebt.

Een deel van de leerlingen niet, waarbij dan de vraag is: wat is de oorzaak hiervan. Kunnen ze bijvoorbeeld gelijknamige breuken wel optellen? Of begrijpen ze nog amper wat een breuk is? Maken ze vooral fouten door gebrek aan concentratie? Is dit onderwerp al meerdere keren aan bod geweest en waren deze leerlingen daarbij aanwezig? Zonder meteen te diep hierop in te gaan merk je wel dat het simpel volgen van de voortgang van een leerling in sommige gevallen een redelijk complex proces is, wat ook weer nieuwe vragen kan oproepen. Het is onwerkbaar om per lesdoel eerst een checklist in te vullen en dan een complete analyse te maken. Toch is het goed om hier wel over na te denken voor je begint met het maken van een plan voor je de leerlingen gaat volgen en hier conclusies aan verbindt.

De eerste stelling die ik hieruit haal is: het is niet te doen om alle leerlingen tot in detail te volgen en elk stap van hun leerproces in de gaten te houden. Soms lijkt dit zo door de hoeveelheid toetsen, maar ook dit is deels een schijnwerkelijkheid, je denkt alles te weten, maar het leerproces is daar te complex voor. Zelfs volledig adaptieve computersystemen kunnen dit niet allemaal bijhouden, ze weten niet wat de reden is dat een leerling sommen niet goed maakt, is dit slordigheid, gebrek aan concentratie of iets anders?

Met dit in gedachten is het goed om het observeren, en daarmee het beoordelen van de leerlingen, redelijk simpel te houden. Probeer een aantal goede indicatoren te bedenken en hou je daar aan. Concentreer je veel meer op een goed en afwisselend aanbod, dan op een complex systeem van volgen van leerlingen.

Het aantal observaties

Hoe bepaal je nu wat je precies gaat observeren en op welke momenten? Bepaal als start het aantal observatie per vak in een periode. Probeer het aantal observaties zo laag mogelijk te houden, zodat

je wel een beeld krijgt, maar niet vastloopt in de hoeveelheid observaties. Dat betekent dat je dus niet alle rekendoelen bijhoudt, bij bijvoorbeeld drie doelen per week en 30 kinderen zit je dan op 90 observaties per week! Ik vermeld dit hier expliciet omdat ik soms geluiden hoor dat leerkrachten op deze manier observaties (moeten) bijhouden, maar hiermee creëer je een enorme administratieve last.

Een goede observatie kost best veel tijd, toch al snel een halve minuut per leerling bij een makkelijk doel, inclusief invoeren is dat toch al snel een kwartier per doel bij een gemiddelde groep. Bij 4 doelen dus een uur en dat is nog een lage schatting. Kies dus goed uit wat je observeert.

Een rekenblok dat een aantal weken duurt heeft vaak een aantal doelen die echt centraal staan, bij een methode zijn dat de toetsdoelen. Stel dat dit 9 doelen zijn voor een periode van 5 weken, dan zou je die doelen als observatiedoel kunnen nemen. Je kunt dan voor deze doelen succescriteria opstellen, gekoppeld aan een norm. Een succescriterium is dan een voorbeeldsom per doel die een leerling moet kunnen maken aan het eind van het blok. De norm is dan het aantal sommen dat een leerling goed moet maken aan het eind van het blok om succesvol naar het volgende onderdeel door te kunnen.

Door het nadenken over deze succescriteria heb je als leerkracht ook meteen scherp wat een leerling precies moet kennen en kunnen aan het eind van het blok.

Je observaties kun je afstemmen op deze voorbeeldsommen. Je kunt deze bijvoorbeeld in de vorm van een kleine voortgangstoets afnemen of via een wisbordje controleren of je op de goede weg bent. Je observeert dus aan de hand van een klein aantal sommen, gedurende het blok.

Bij taal of spelling doe je dat op een soortgelijke manier. Je stelt vast welke doelen er zijn, welke voorbeeldwoorden of zinnen hierbij passen en maakt bijvoorbeeld een kort dictee met een aantal van deze zinnen.

Rekenvoorbeeld

Stel je hebt een blok van 6 weken, waarvan een week voor herhaling, dan heb je 5 lesweken met een nieuw aanbod. In zo'n week behandel je misschien 2 of 3 doelen per week, dan gaat het dus over 10 tot 15 doelen. Daarvan zijn er maximaal 8 of 9 waarvan je echt wilt weten of je leerlingen dit beheersen. Als je na twee weken en in de vierde en vijfde week een aantal voorbeeldsommen laat maken heb je dus al een goed beeld van de doelen waarmee je in de herhalingsweek aan de slag moet.

Kindgesprekken

Tot slot een korte opmerking over kindgesprekken. Door met een kind in gesprek te gaan over hoe hij bijvoorbeeld een som oplost en deze som dan ook hardop te laten maken, krijg je een scherper beeld van het denkproces van een leerling. In een ander artikel zal ik hier verder op ingaan.

Hasselt, 11 januari 2023

Maarten van der Steeg

Bijlage: voorbeeld doelenkaart voor een blok, met succescriteria

Mijn leerdoelen

Doelenkaart van Vivian
Groep 6
01-09-2022 tot 29-09-2022

Blok 3 Getal en ruimte junior (4 weken)

Vermenigvuldigen en delen

Voorbeeldsom

Ik kan dit

Ik leer de uitkomst van delen te controleren	Reken uit hoeveel $750:15$ is. Controleer je antwoord, laat zien hoe je dit doet.	
Ik leer cijferend delen zonder rest	Reken uit met cijferend delen: $840:12$ en $650:4$	
Ik leer schatten bij delingen	Schat in hoeveel $520:20$ ongeveer is.	
Ik leer cijferend delen met rest	Reken uit met cijferend delen $727:8$. Laat ook zien hoeveel rest er is.	

Tijd

Voorbeeldsom

Ik kan dit

Ik leer klokkijken in minuten	Cijferklok: hoe laat is het op deze klok?	
Ik leer de digitale tijd aflezen tot 24 uur	Digitale klok: het is 14:25, leg in eigen woorden uit hoe laat dit is.	
Ik leer het aantal kwartalen in een jaar		
Ik leer het aantal weken in een jaar		
Ik leer het aantal dagen in een jaar	Hoeveel dagen heeft het jaar 2021? Hoeveel dagen heeft het jaar 2022? Leg ook uit waarom dit zo is.	

Getallen en getalrelaties

Voorbeeldsom

Ik kan dit

Ik leer afronden op honderd en duizendtallen	Rond af op een honderdtal: 346 Rond af op een duizendtal: 3.476	
--	--	--

Herhalingsdoelen:

Ik herhaal vermenigvuldigen met 10 en 100

Ik herhaal de tafels

Ik herhaal optellen en aftrekken tot 100